

Čerešňák, Bedřich

**Vliv ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce na formování levice
sociální demokracie na Moravě**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1980, vol. 29, iss. C27, pp. [201]-210

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102791>

Access Date: 26. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

BEDŘICH ČEREŠŇÁK

VLIV OHLASU VELKÉ ŘÍJNOVÉ SOCIALISTICKÉ REVOLUCE NA FORMOVÁNÍ LEVICE SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE NA MORAVĚ

Sledovat bezprostřední vliv a ohlas Velké říjnové socialistické revoluce v našem dělnickém hnutí znamená sledovat působení světodějných událostí, výchozího bodu všeobecné krize kapitalismu, mohutného příkladu všeho revolučního proletářského hnutí. Obsáhlá bibliografie prací, jež se touto problematikou od samotného počátku marxistického dějepisectví v naší republice zabývaly,¹ může snad budít zdání, že problematika bezprostředního vlivu a ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce byla již zevrubně vyřešena. Zdá se však, že při podrobném studiu dějin dělnického hnutí např. na Moravě můžeme zjistit některé specifické jevy, jejichž poznání může doplnit dosud vyslovené závěry o působení revolučního příkladu právě proletářské revoluce na dělnické hnutí v našich zemích. Poznání specifických forem působení Velké říjnové socialistické revoluce na jednotlivé oblasti dělnického hnutí napomáhá k důkladnějšímu odhalení mechanismu revolučního pohybu s jeho přednostmi a dialekticky i jeho nedostatky. V konkrétních podmínkách sledování revolučního vývoje půjde o to ukázat, jakým způsobem se dělnické hnutí na Moravě podílelo na radikalizaci sociální demokracie, které principy obecné povahy převzalo do své činnosti, jaké nové přínosy výrazně se podílely na vzniku levice, nezbytné podmínky dalšího revolučního pohybu v řadách dělnictva. A hned v úvodu lze upozornit na zajímavou skutečnost. Tradice dělnických organizací, sahající např. v městě Brně až do 60. let minulého století,² byla pří-

¹ Hodnotu si stále podržely práce Oldřicha Říhy a Jurije Křížka. Nejnověji se problematikou ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce zabýval Jan Galanda uer v práci *Ohlas Velké říjnové socialistické revoluce v české společnosti*, Praha 1977.

² Otázkami počátků dělnického hnutí na Moravě se zabývala diskuse pořádaná po-
bočkou Historického ústavu ČSAV v Brně ve spolupráci s filozofickou fakultou
Univerzity J. E. Purkyně, jejíž výsledky byly publikovány v *Časopisu Matice mor-
avské* r. 1955. Metodicky důležitou problematikou rozkolu dělnického hnutí se
zabývá práce Františka Jordána, *Problémy rozkolu dělnického hnutí v českých
zemích na umírněné a radikály* (1879–1889), Praha 1965, kde je na str. 156–161 po-
drobná bibliografie.

hodným základem, na němž se dále mohl rozvíjet zápas ovlivněný příkladem vítězství ruského proletariátu. Nešlo však v žádném případě o proces v jiné časové rovině tradice zápasu proletariátu. Při sledování bezprostředního vlivu a ohlasu³ revolučních událostí v Rusku jsme naopak svědky, že do předních řad bojovníků za rozvinutí revolučního podnětu v našich zemích se staví organizace s krátkou tradicí organizovaného zápasu proletariátu,⁴ že revoluční příklad spojuje v jednu sílu organizace přistupující k naplnění revolučního příkladu z různých východisek dosavadních zkušeností. To samo o sobě neznamená jedinou složitost působení bezprostředního vlivu a ohlasu velkého Října.

Velká říjnová socialistická revoluce zahájila éru proletářských revolucí. Síla revoluční vlny na sklonku první světové války tuto skutečnost zřetelně naznačila. Přesto však realizace této nejvyšší formy třídního zápasu proletariátu neprobíhala mechanicky, natož snadno. K rozvinutí poválečné revoluční vlny výrazně přispěla jak obecná radikalizace mas způsobená dlouholetým válečným utrpením, tak názorný revoluční příklad ruského proletariátu. Vyšší stupeň radikalizace mas dostal podobu politického uvědomění sice různého stupně, ale podstatně důležitého základu: nespokojenosti s dosavadním politickým systémem. Různá míra zkušeností projevila se i v různé hloubce uvědomění a přirozeně také v různých formách působení revolučního příkladu. Revoluční příklad se mohl v poválečné situaci realizovat v míře, jež odpovídala nejen míře zkušeností proletariátu, ale jež také odpovídala sociální struktuře a objektivním podmínkám revoluční situace.

Objektivní podmínky revoluce, tak jak je charakterizoval ve své teorii revoluce Lenin,⁵ zahrnují právě ty složky vývoje, které byly bezprostředním produktem právě skončené války. Tam kde došlo k nejzřetelnějšímu obnažení společenských rozporů, tzn. především v zemích, které byly ve válce poraženy, tam došlo také k největšímu vyklenutí revoluční křivky: v Rusku a také v Německu a Maďarsku. Naopak v zemích, kde se základní rozpory podařilo zakrýt vrcholnou fází buržoazně demokratické revoluce, jako v případě našich zemí, dochází nejen k časovému posunu, nýbrž také k obsahovému oslabení. V době počátku poválečné evropské revoluční vlny dozrály totiž v některých zemích k řešení problémy, které můžeme považovat za důsledek neukončené buržoazní revoluce, jak tomu bylo v případě řešení národnostní otázky ve všech slovanských součástech habsburské monarchie. Revoluční proces dostal vzhledem k dosavadnímu vývoji podobu revoluce buržoazně demokratické, jejímž typem byla mimo

³ Za bezprostřední vliv a ohlas Velké říjnové socialistické revoluce považujeme události let 1917–1921, protože obecný vliv a ohlas této revoluce představují všechny události v revolučním hnutí dodnes.

⁴ Předchozí naše výzkumy, jejichž výsledek jsme ve zkrácené verzi publikovali pod názvem *Dělnické hnutí na jihovýchodní Moravě v letech 1917–1921* v r. 1969 v nakladatelství Blok v Brně, vedly nás k závěru, že čím kratší mělo dělnické hnutí v konkrétní oblasti tradice, tím bylo radikálnější. Tento radikalismus měl své přednosti, ale také své konkrétní hranice, jak se ukázalo ve složité fázi vývoje po r. 1921. Více o tom viz František Mezihořák, *Dělnické hnutí a KSČ na jihovýchodní Moravě v letech 1921–1924*, Praha 1968.

⁵ Viz V. I. Lenin, *Spisy* sv. XXI, Praha 1957, s. 212.

jiné i národní a demokratická revoluce v našich zemích.⁶ Třebaže buržoazně demokratická revoluce je revolucí řádově nižší, není možné ji v konkrétních podmínkách konce první světové války považovat za protiklad revoluce proletářské, socialistické.

Souviselo s došavadním vývojem sociální demokracie v našich zemích, že klíčový problém buržoazní politiky v druhé polovině 19. století — řešení české otázky — se před válkou dostal jen do roviny málo reálných úvah jednotlivých směrů české politiky. Zrychlení politického vývoje dané průběhem a důsledky první světové války pomohlo jen tomu, že si sociální demokracie uvědomila svou úlohu v národně osvobozeneckém zápase, jež se stal podstatnou částí politického vývoje v našich zemích. Skutečnost, že sociální demokracie se nepostavila do čela tohoto objektivně nutného zápasu, měla za následek, že hegemonom v tomto zápase se stala česká buržoazie, která mu vtiskla svůj ráz. Vůdčí úloha buržoazie v národně osvobozeneckém zápase měla za následek, že došlo ke zpomalení společenského pohybu, jak je patrné jednak na průběhu a podobě národní a demokratické revoluce a jak je to zejména patrné na zeslabení možnosti plné recepce revolučního příkladu ruského proletariátu.⁷

Jestliže jsme uvedli, že šlo o objektivně nutný proces, chtěli jsme jen zdůraznit, že v dané fázi se nemusely obě revoluce vylučovat, naopak mohly se doplňovat stejně jako se v Rusku doplňovaly revoluce Únorová a Říjnová v tom smyslu, že Únorová revoluce byla přípravou a předehrou revoluce Říjnové.⁸ K tomu, aby se taková situace mohla i v našich zemích vytvořit, bylo potřeba, aby ve smyslu Leninova požadavku obsaženého v jeho práci „Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci“⁹ se sociální demokracie stala vedoucí silou této revoluce. Právě proto, že buržoazie stála a udržela se v čele národně osvobozeneckého hnutí, nepodařilo se u nás vytvořit zcela objektivní podmínky pro provedení revoluce socialistické. Převážná většina prací, které se zabývají bezprostředním vlivem a ohlasem Velké říjnové socialistické revoluce u nás, vychází ze stanoviska, že v našich zemích byly po r. 1917 a zvláště 1918 objektivní podmínky k provedení proletářské revoluce, že se však nedostávalo podmínek subjektivní — revoluční dělnické strany nebo revoluční skupiny, která by mohla vést proletariát do zápasu o moc. Chtěli bychom poukázat na to, že nebyly vytvořeny zcela ani podmínky objektivní, protože rozvrat způsobený válkou, vydávala buržoazie za dílo konkurenční buržoazie německé; nacionální a sociální demagogií se podařilo české buržoazii ulomit hroty revolučního napětí a upevnit svou politickou pozici.

⁶ Podrobně se charakterem revolučního procesu ve vztahu ke vzniku samostatného československého státu zabýval Karel Pomajzl v práci *Vznik ČSR, Problém vědecké marxistické interpretace*, Praha 1965, nejnověji pak Jurij Křížek v práci *Vznik Československa*, Praha 1968. Pomajzlova práce přináší tak do doby svého vydání nejuplněnější bibliografii k této problematice.

⁷ Velmi podnětné závěry k této otázce přinesla práce Jurije Křížka, *Říjnová revoluce a česká společnost*, Praha 1967, Rozpravy ČSAV, Řada spol. věd, r. 77, seš. 11.

⁸ Podrobněji jsme se tímto vztahem a jeho vlivem na dělnické hnutí v našich zemích zabývali v článku *Výročí obou ruských revolucí a některé problémy našeho dělnického hnutí* v Časopisu Matice moravské, r. 1977, s. 37—50.

⁹ Viz V. I. Lenin, *Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci*, Praha 1949, Malá knihovna marx. leninismu sv. 2.

Národní a demokratická revoluce, v jejímž rámci došlo ke vzniku samostatného československého státu, neměla tedy zcela kvalitu revolučního procesu, který by připravil půdu pro provedení revoluce socialistické — vlastního naplnění bezprostředního vlivu a ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce. Otázka souběžného vývoje revoluce socialistické a revoluce typu buržoazně demokratické v rámci poválečné revoluční vlny v Evropě představovala náročný problém, jehož řešení se měli zhostit čelní představitelé Československé sociální demokracie. To, že sociální demokracie nebyla schopna tuto úlohu řešit, vyplývalo především z toho, že si nejdříve význam tohoto zápasu a svůj podíl na něm neuvědomovala.¹⁰ Ti z řad vedoucích činitelů české sociální demokracie, kteří měli za války nejbližší k poznání významu Velké říjnové socialistické revoluce (např. B. Šmeral), byli jako autoři rezoluce XI. sjezdu Československé sociální demokracie (rezoluce zdůraznila přesvědčení o potřebě dalšího zachování habsburské monarchie jako příhodného státně organizovaného hospodářského celku) výsledkem války a vznikem ČSR „desavuováni“: naopak ti z představitelů sociální demokracie, kteří se konjunkturálně přizpůsobili na úspěchu zahraniční skupiny české a slovenské buržoazie, získávali určitou politickou autoritu.

Tváří v tvář mohutné revoluční vlně, která šla celou Evropou, se ideová pozice i vlastní organizační síla sociální demokracie ukázala slabou. V tom slova smyslu je potřeba také nově chápat charakteristiku období boje o charakter republiky v letech 1918—1920 tak, že se buržoazie 28. října 1918 chopila moci a v dalším období ji v boji proti proletariátu upevňovala.¹¹ To samo o sobě oslabovalo možnost následování revolučního příkladu a přímo si vyžadovalo vznik revoluční skupiny uvnitř sociální demokracie.

Zvláštností vývoje sociální demokracie v období před vypuknutím války bylo také to, že v ní neexistovala významnější skupina, která by představovala opozici proti oportunistické linii, jíž se činnost sociální demokracie nejen v našich zemích a Rakousko-Uhersku, ale v podstatě ve valné většině stran II. internacionály vyznačovala. Homogennost sociální demokracie byla však jen zdánlivá. Ukázal to rozkol na centralisty a autonomisty.¹² Některé pokusy považovat toto rozčlenění za zárodek dělení na pravici a levici nevedly k výsledku, protože hranice mezi oportunismem a třídní skutečně proletářskou politikou vedla oběma těmito křídly.¹³ Zvláštnost vývoje sociální demokracie v našich zemích, ať už šlo o Československou,

¹⁰ Je to patrné ve všech programech a rezolucích sjezdů sociální demokracie až po XI. sjezd v r. 1913. Některými aspekty této problematiky se zabýval Zdeněk Kárník v práci *Socialisté na rozcestí, Habsburk, Masaryk či Šmeral*, Praha 1968.

¹¹ Prvý vystoupil s touto tezí Ludovít Holotík v článku *Zápas o charakter republiky — revoluční Hlohovec roku 1920*, v Historickém časopise SAV r. 1966, s. 219—250.

¹² K rozdělení na autonomisty a centralisty došlo v r. 1910 pro spory o organizační začlenění odborových organizací. Centralisté měli blíž k chápání internacionálních zájmů proletariátu. Jejich tisk, zejména *Dělnický deník*, sehrál pozitivní roli při marxistickém hodnocení některých jevů.

¹³ Ukázalo se to například, jak dále uvádíme, při rozvoji levice, stejně jako v provinci 1920 na Ostravsku, kde měli centralisté silné pozice a kde došlo k rozvoji revolučního procesu jako v jiných oblastech, kde pozice centralistů nebyly tak silné. Viz Josef Kolečka, *Revoluční dělnické hnutí na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1957.

či Českou sociální demokracii spočívala také v tom, že kritické hlasy se v sociální demokracii ozývaly ne proto, že byla sociální demokracie málo marxistická, ale proto, že se naopak zdála moc marxistická. Skutečnou kvalitu ukázalo zřeknutí se veřejné činnosti v období války z obavy, aby zesílený nacionalismus neohrozil prý internacionální dílo sociální demokracie.

To mělo za následek, že proti tíživým důsledkům války se muselo dělnictvo, v převážné míře ženy, protože mužové byli na frontě, bránit spontánně. Dokazuje to početné narůstající řada třídních vystoupení,¹⁴ která se však omezila na zápas o uhájení holé existence, zvýšení mezd, zlepšení zásobování a odstranění militarizace závodů. V žádném z těchto třídních vystoupení nebyl formulován politický požadavek. Změnu přivedla až Velká říjnová socialistická revoluce. Zprávy o ní o zvláště základní dokumenty vyhlášené sovětskou vládou silně zapůsobily na podobu zápasu proletariátu ve směru zdůraznění politických požadavků. Revoluční skutečnost sovětského Ruska, zprostředkovávaná hlavně základními dokumenty, působila jako strhující příklad. Důkazem o tom jsou všechna další vystoupení proletariátu až po 28. říjen 1918.¹⁵

28. říjen 1918 představuje výrazný mezník ve vývoji přijímání revolučního příkladu bolševiků. Dvojitost revolučního proudu se projevila v tom, že do 28. října 1918 je v našem dělnickém hnutí zřetelnější přijímání podniků v oblasti obecně demokratické, jak to odpovídá už vzpomenuté dvoufázovosti revoluce; v období listopad 1917—říjen 1918 našla velmi zřetelnou odezvu zejména Deklarace práv národů Ruska. To, jak přitažlivá byla tato část programu revoluční ruské vlády, ukazuje i tzv. Tříkrálová deklarace,¹⁶ v níž se zástupci českého národa na Říšské radě a zemských sněmech dovolávají v tomto ohledu revolučního příkladu Ruska. Třídní a socialistické body bolševického programu nabyly v našich zemích ohlasu až po vzniku samostatného státu a staly se výraznou a neodmyslitelnou součástí diferenačního procesu v řadách sociální demokracie.

Další podobu přijímání revolučního příkladu ruského proletariátu, jak jsme již naznačili, ovlivnila i sama podoba národní a demokratické revoluce. Sociální a nacionální demagogie buržoazie spolu s tím, že ke vzniku Československé republiky došlo bez přímých krvavých obětí, vedla s přihlédnutím k dosavadnímu rázu politiky sociální demokracie k domněnku, že i všechny další, zejména sociální změny budou dosaženy tak snadnou cestou. Důsledky tohoto způsobu uvažování rozebral ve své bystré analýze poměrů v našem revolučním hnutí D. Z. Manuilskij.¹⁷ Za této situace nemohlo nedojít k ostrému rozporu mezi tím, co představoval tento názor, či požadavek a mezi tím, jak u nás byla proletářská revoluce vítána a ceněna.

¹⁴ Jejich intenzita a charakter jsou sledovatelné z hlášení policejních ředitelství, která byla vydána Státním ústředním archivem tiskem.

¹⁵ Charakter těchto vystoupení je možné sledovat v záslužné edici *Prameny k ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce a vzniku ČSR*, kterou vydává Historický ústav ČSAV.

¹⁶ Viz *Dokumenty moderní doby*, Praha 1978, s. 52—55.

¹⁷ Vynikající rozbor situace v našem dělnickém hnutí viz v jeho zprávě *Český příklad poučením pro celou kominternu*. Sborník *Za bolševickou orientaci KSC*, Praha 1954, s. 37—51.

Chtěli bychom připomenout, že Velká říjnová socialistická revoluce byla předpokládána. Chtěli bychom upozornit na to, že jak brněnská Rovnost, tak hodonínské Slovácko při prvé zprávě o Únorové revoluci psaly v tom duchu, že v Rusku vypukla revoluce, která však může být nahrazena revolucí skutečně proletářskou.¹⁸ Zajímavé na tomto společném očekávání řádově vyšší revoluce je fakt, že Rovnost byla orgánem župy s dlouhou tradicí dělnického hnutí, s početnými organizacemi, orgánem zemského vedení Československé sociální demokracie, zatímco Slovácko bylo tiskovým orgánem župy, jež vznikla v r. 1907, byla tedy místem s krátkou tradicí organizovaného dělnického hnutí a málo početným proletariátem. Přes rozdílnost těchto východisek, názor byl stejný.

Až na výjimky panuje v literatuře o ohlasu revolučních událostí u nás názor, že hlavním zdrojem prvních zpráv o vývoji socialistické revoluce v Rusku byl denní tisk a osoby, které se vracely z Ruska a které přinášely a podávaly autentické svědectví o revoluci, její podobě a cílech. Podrobnější rozbor ukazuje, že novinové zprávy se stávaly stále sporadičtějšími, a co hlavního, stále méně pohotovými a přesnými. Obraz, který podávaly tiskové agentury po málo měsících od vypuknutí revoluce v Rusku, nemohl už podat představu o vývoji a smyslu revoluce. Navrátilci z ruského zajetí zažili revoluci krátkou dobu, a to v okrajových oblastech. Jejich informace nemohly poskytnout to podstatné, co chápeme pod vlivem a ohlasem. Ostatně tito informátoři volili tu nejsnazší cestu vyrovnání se s revoluční skutečností v Rusku: vrátit se domů a čekat na konec války. Podstatně jinou kvalitu představovaly zprávy, jak je podávali bojovníci z internacionálních oddílů Rudé armády, kteří se vraceli do vlasti po absolvování Rudých fakult. Zkušeni funkcionáři zocelení revolučním bojem přinášeli konkrétní zkušenosti z revolučního zápasu. Pro první fázi byly hlavními zdroji informací o revoluci a jejich cílech základní dokumenty přijaté bolševickou vládou: Dekret o míru, Dekret o půdě a Deklarace práv národů Ruska.¹⁹

Příklad revolučního ruského proletariátu vedl k rychlému překonání iluzí, jež se v našem dělnickém hnutí po 28. říjnu 1918 vytvořily o charakteru a kvalitě nejen vlády nového státu, nýbrž Československé republiky vůbec. Dokladem o tom je skutečnost, že podmíněná důvěra, jak o tom svědčí přerušení třídních bojů po 28. říjnu 1918, byla odvolána již na počátku r. 1919. Bouřlivé události kolem požadavku pozemkové reformy stejně jako brzká krize Kramářovy vlády ukázaly na další zrychlení uvědomovacího procesu dělnictva. Můžeme proto považovat jen za logické, když už v dubnu 1919 dochází k ostré kritice dosavadní linie politiky sociální demokracie, zejména jejich zástupců v parlamentě a přirozeně ve vládě. Ostatně radikální požadavky se ozvaly již na sklonku r. 1918. Delegát hodonínské župy Tomáš Koutný prohlásil na XII. sjezdu sociální demokracie, že v jeho kraji se hlásí k bolševictví 90 0/10 členstva.²⁰

¹⁸ Viz Rovnost, r. 1917 z 13. března 1917 a Slovácko r. 1917, z 23. března 1917.

¹⁹ Texty těchto dokumentů viz *Založení Komunistické strany Československa, Sborník dokumentů ke vzniku a založení KSČ (1917–1921)*, Praha 1954, s. 9–20.

²⁰ Otázkami charakteru třídních zápasů v této době jsme se zabývali v článku *Třídní boje na jihovýchodní Moravě v letech 1918–1920*, Jižní Morava 1970, kde jsme se pokusili o typologii těchto zápasů ve vztahu ke generální stávce v prosinci 1920.

Zvláštní roli sehrálo při vytváření levice dělnické hnutí na Moravě také proto, že od samého počátku Československé republiky se dostávalo do odpovědného postavení, pokud se týkalo pomoci málo rozvinutému dělnickému hnutí na slovenské straně společné hranice. Poznání zvláště těžkých poměrů na slovenských velkostatech vedlo k další radikalizaci.²¹ Třebaže ohlas Maďarské republiky rad nebyl tak bezprostřední, jak by se čekalo, přece jen teritoriální blízkost dovozovala získat podrobnější pravdivé zprávy o smyslu pokusu o vybudování lidové moci v Maďarsku. Ostatně akcent na internacionální charakter zápasu dělnictva je v této době na Moravě zřejmý z mohutného vystoupení dělnictva 21. července 1919, kdy všechny organizace sociální demokracie se dožadovaly v rámci internacionální akce vyvolané Mezinárodní federací práce v Paříži návratu legii z Ruska a vyslovily se tak pro mezinárodní podporu sovětského Ruska.²² Nepochopení nutnosti vytvořit a upevňovat svazek dělnictva a rolnictva vedl k nedocenění a neuvědomění si významu podpory stále více se radikalizujícího se zemědělského dělnictva. Bez aktivní účasti sociální demokracie proběhlo dvojí samovolné zabírání půdy velkostatků na jihovýchodní Moravě. Pro vliv revolučního ruského příkladu není bez zajímavosti, že agráři svou účast na tomto zabírání půdy zdůvodňovali tím, že to dělají po ruském příkladu!²³

Sledujeme-li dělnický tisk, stejně jak organizační činnost sociální demokracie na Moravě, jsme svědky zřejmého rozporu. V době, kdy na půdě zastupitelstva strany se formuje levicové křídlo, které se snaží zformulovat teoretickou základnu svého programu, hlavní organizační činnost sociální demokracie je vedena společně s pravicí, ačkoli aktivita lidových mas potvrzovala argumenty levice. Důležitý moment v levicovém vývoji na Brněnsku představuje skutečnost, že již koncem r. 1918 se v Brně ustavil kroužek stoupenců komunismu, jehož členy se stala převážně centralistická mládež. Tento kroužek působil agitačně nejen v Brně, ale i na Blanensku, Rosicko-Oslavansku, Třebíčsku a také na jižní Moravě.²⁴ S ohledem na aktivitu zejména centralistické mládeže bylo obnovení jednoty sociální demokracie, významné hlavně na Moravě, kde měli centralisté své sídlo. Vstup centralistů do jednotné Československé sociální demokracie posílil opoziční směr proti vedení sociální demokracie. Rovnost psala od března 1919 stále opozičněji a od léta 1919 se stala celem listem levice. Míru posunu doleva ukazuje i pokus o vydání *Internacionály*, který neuspěl, protože pravicové vedení bylo proti.

Výrazem naplnění míry zkušeností jak s politikou buržoazie, která se diametrálně odlišovala od slibů dávaných těsně po 28. říjnu 1918, tak s politikou pravicového vedení sociální demokracie byl výsledek červnových

²¹ Detailněji jsme se zabývali touto otázkou v kandidátské práci, jež nebyla v úplnosti publikována. Zestručněně viz *Dělnické hnutí na jihovýchodní Moravě v letech 1917–1921*, Brno 1969.

²² Ty organizace, které nekonaly veřejné tábory lidu, pořádaly večer veřejné schůze se stejným programem. Účast sociálně demokratických organizací na Moravě byla téměř úplná.

²³ Podrobněji viz Bedřich Čerešňák *Dělnické hnutí...*, str. 94–98.

²⁴ Podrobněji se touto otázkou zabýval Josef Kolečka ve vzpomínuté již práci *Revoluční dělnické hnutí...*

voleb 1919 do obecních zastupitelstev, v nichž získala sociální demokracie vítězství, v některých místech více než zřetelné, jako např. v Ivančicích, kde získala sociální demokracie 62 % odevzdaných hlasů. Při formování levice působil revoluční příklad sovětského Ruska na specifické poměry, připravené předchozí politikou sociální demokracie. Po výrazném úspěchu ve volbách v r. 1907 stále častěji se ozývalo na stránkách sociálně demokratického tisku, že nikoliv ozbrojené povstání, nikoliv boj na barikádách, nýbrž hlasovací lístek se stane vstupenkou do socialismu. Členstvu se předstíralo, že jakmile získá sociální demokracie většinu ve volbách, že se úplně samozřejmě přejde k socialismu. Jestliže důvodem k vytvoření opozice byla do června 1919 kritika malého důrazu zástupců sociální demokracie při prosazování požadavků dělnictva a nespokojenost s postojem k prvnímu státu dělníků a rolníků na světě, pak po červnu 1919 důvodem se stal jeden ze stěžejních principů leninské práce mezi masami. Vítězství po volbách do obecních zastupitelstev, po nichž byl do čela vlády postaven představitel sociální demokracie Vlastimil Tusar, stalo se náročným měřítkem opravdovosti politiky vůdců sociální demokracie, stalo se v praxi prověrkou téže hlášané před prvou světovou válkou.

Masy se ve smyslu Leninova požadavku na své vlastní zkušenosti přesvědčily o skutečném charakteru politiky sociální demokracie. Falešnost politiky pravicového vedení, které se vzdánilo provádění skutečně třídní politiky, které zcela opustilo internacionalismus jako předpoklad vítězství proletariátu, se ukázala právě v situaci, kdy představitelé sociální demokracie stanuli v čele vlády a kdy sociální demokracie měla v parlamentě takové zastoupení, aby její požadavky nebyly přehlédnuty. Ukazovala se stále jasněji omezenost politiky pravicového vedení jak v politice vnitřní, tak v politice zahraniční. Vedení sociální demokracie nejen nebylo schopno, ale namnoze nebylo ani ochotno plnit slib daný členstvu, realizovat linii, jež byla jím samým navržena.

Tento očividný rozpor mezi někdejšími sliby a skutečně prováděnou politikou přiváděl stále početnější skupiny dělnictva na stranu levice, která konečně v říjnu 1919 vystoupila s vlastním programovým prohlášením.²⁵ To byl vlastně již svým způsobem jeden z vrcholů činnosti levice, reagující na postoj pravicových předáků k Maďarské republice rad a na výsledky koaliční politiky. Počátkem měsíce července 1919 se proti politice vedení sociální demokracie stavěly celé okresní konference. Na okresní konferenci v Brně-městě se již 24. srpna 1919 mluvilo o připojení ke III. internacionále a o volbě dělnických rad. Prohlášení o taktice strany z 5. října 1919 stalo se pak výrazem stále zjevnějšího rozporu: levice měla za sebou stále větší masu členstva — pravice měla v rukou vedoucí orgány.

Proces formování levice zahrnoval v sobě v první etapě jednak bezprostřední působení revolučního příkladu jako prvek objektivní a tvůrčí zhodnocení dosavadních zkušeností jak obecných dělnického hnutí, tak zkušeností s politikou konkrétních představitelů pravice. Míra zkušeností a stupeň nespokojenosti s politikou prováděnou v republice v době, kdy v čele

²⁵ Prohlášení o taktice strany viz *Založení Komunistické strany Československa...*, s. 34–38.

vlády byl představitel sociální demokracie, závisela v konkrétních podmínkách Moravy na specifických podmínkách vývoje jednotlivých žup sociálně demokratické strany. Ukázalo se to po 7. prosinci 1919, kdy se sešla první samostatná konference, na níž bylo schváleno Programové prohlášení marxistické levice.²⁶ Kromě odsouzení koaliční politiky, požadavku diktatury proletariátu a dělnických rad žádalo se také svolání sjezdu strany. Pro levice se v té době vyslovovaly i krajské organizace. Dokladem specifického působení podmínek dělnického hnutí v těchto krajských organizacích je skutečnost, že nejdříve se vyslovil pro levice II. kraj, Hodonín, tedy kraj s nejmenšími tradicemi zápasů dělnictva, pod vlivem revoluční vlny však kraj nejradikálnější, jak se ukázalo i v dalším vývoji. Hned po hodonínské krajské organizaci se pro levice vyslovila krajská organizace brněnská. Horší byla situace ve III. kraji (Olomouc) a ve IV. kraji (Ostrava) kde byly sice levicové organizace, kde však charakter práce stále udávala pravicová vedení. Jak konkrétní politickou prací byla naplněna činnost levice, výrazně ukázaly také výsledky voleb do parlamentu 18. a 25. dubna 1920, bezprostředně ovlivněné svoláním levice k volbám.

Vlastní vrchol procesu vytváření levice před jejím organizačním dotvořením na XIII. sjezdu sociální demokracie, kde se konstituovala jako samostatná strana, představují jednak volby do dělnických rad, jednak akce odmítnutí provázet válečný materiál Polsku, které v dubnu 1920 přepadlo sovětské Rusko. Dělnické rady byly chápány v konkrétních podmínkách tehdejšího vývoje dělnického hnutí jako následování příkladu sovětů — zárodků lidové moci v době přípravy revoluce a vlastních nositelů moci, lidové moci po vítězství revoluce. Také na Moravě byla vzorem dělnická rada na Kladně, a to jako organizace, která byla výsledkem přeměny někdejšího národního výboru do podoby organizace k hájení zájmů dělnictva proti státní moci. V Bohumíně vznikla dělnická rada sice již v r. 1918, jinde na Moravě však došlo k volbám až v květnu 1920. Významnou roli při nich sehrál Antonín Zápotocký, který přednášel 14. května 1920 v Dělnickém domě o významu dělnických rad. První dělnická rada byla však zvolena 30. června 1920 na Oslavansku-Ivančicku. Koncem srpna se volily dělnické rady na Rosicku, v září na Zastávce, kde byla zvolena dělnická rada pro celý revír. Ve dnech 4.—5. září 1920 se konaly volby do dělnické rady v Třebíči, 17. září za ohromné účasti dělnictva se konaly volby v Brně, koncem listopadu na Vyškovsku. Přípravy pro volby se konaly jak na Blanensku, tak na Znojemsku i na Moravskokrumlovsku.²⁷ Všude byly chápány jako zárodky orgánů příštího proletářského státu, programově byly chápány jako obdoba sovětů. V konkrétní organizační podobě zachycovaly dělnické rady stupeň přijímání revolučního příkladu, ne náhodou v době, kdy v Evropě vrcholila nová poválečná revoluční vlna.

Jedním z výchozích bodů procesu vzniku levice byl požadavek provádění politiky skutečně třídní, internacionální. Vedení sociální demokracie bylo kritizováno také za to, že vláda, již stojí v čele sociální demokrat,

²⁶ Viz Programové prohlášení marxistické levice ČsSDSD schválené na její první konferenci 7. prosince 1919 v *Za revoluční stranu. Dokumenty ke vzniku KSC (1919—1921)*, Praha 1971, s. 51—57.

²⁷ Viz Josef K o l e j k a, *Revoluční dělnické hnutí...*, s. 160 n.

má horší poměr k prvnímu státu dělníků a rolníků než některé vlády buržoazní. Podpora sovětského Ruska byla obsahem vzpomenuté již mohutné akce zorganizované 21. července 1919. Vznikající internacionální kvality prokázalo dělnictvo na Moravě v souvislosti s odmítnutím železničářů na tzv. severní dráze provážet dále válečný materiál Polsku. Akci zahájili železničáři ve stanici Břeclav, kteří na shromáždění svolaném 21. května 1920 odmítli provážet válečný materiál, který posílaly Polsku Dohodové velmoci a ustavili orgány ke kontrole zásilek. Jejich příkladem následovali železničáři v dalších stanicích, jako např. v Přerově. Internacionální charakter této podpory revolučního Ruska podtrhla také skutečnost, že v čele orgánu dbajícího na zákaz provážení válečného materiálu byl německý sociální demokrat Jan Trávníček.²⁸ Akce železničářů byla výrazným dokladem prudkého uvědomovacího procesu dělnictva, s nímž souvisela stále rostoucí síla levice. Nejen proklamace podpory sovětského Ruska, ale konkrétní, velmi významný čin je dokladem o dvojsměrnosti procesu, tak příznačného pro tuto fázi vývoje revolučního hnutí. Revolučním vystoupením ruského proletariátu podnětená revoluční aktivita stává se podporou ruské revoluce v době, kdy proti ní zaútočilo panské Polsko jako předvoj imperialistických států.

Z mnohotvárného působení bezprostředního vlivu a ohlasu Velké říjnové socialistické revoluce na dělnické hnutí v našich zemích jsme omezili naši pozornost na proces vzniku levice, jako zárodku skutečně revoluční strany. Pokusili jsme se vystopovat ony zvláštní momenty ve vývoji dělnického hnutí na Moravě, které daly tomuto procesu zvlášť výraznou podobu. Projevila se jednak v rychlém početním narůstání stoupců levice, projevila se také v tom, že už na jaře 1919 představuje kvalitativní odlišnost fakt, že se k levici hlásí celé okresní organizace a záhy potom organizace krajské. Početní narůstání levice pomáhalo zrychlovat proces vzniku skutečně revoluční strany proletariátu. Jak podoba konkrétních třídních zápasů, tak zvláště internacionální podpora sovětského Ruska prokázaly výrazné pozitivní kvality tohoto procesu na Moravě, jsou dokladem silného působení revolučního vzoru.

K tomu, aby byl dokonale objasněn tento proces přijímání revolučního příkladu a jeho tvůrčího přetváření pro podmínky vývoje společnosti, jež prošla fází buržoazně demokratické revoluce, bude však potřeba dalších výzkumů a srovnávacího studia.

²⁸ Podrobněji viz Bedřich Čerešňák, *Dělnické hnutí...*, s. 91—92.